

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та світової літератури імені професора Олега
Мішукова

**ОСНОВНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ
УКРАЇНОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ
(НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКИХ КЛАСИЧНИХ
ТВОРІВ)**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 202-М групи
Спеціальності: 035 Філологія
Освітньо-професійної програми: 035.041
Германські мови та літератури (переклад
включно), перша – англійська
Подлесна Олександра Сергіївна
Керівник: канд. пед. наук, доц. Кіщенко Ю.В.

Івано-Франківськ 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ	6
<u>1.1</u> Визначення поняття безеквівалентна лексика	6
1.2 Специфічні риси художніх текстів з українознавчою лексикою	11
1.3 Стилiстичні особливості перекладу українознавчої лексики англійською мовою	16
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ	22
2.1. Прийоми перекладу безеквівалентної лексики	22
2.2. Особливості перекладу безеквівалентної українознавчої лексики англійською мовою	25
ВИСНОВКИ	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	35

ВСТУП

Мова – це віддзеркалення світу та культури народу. Окрім комунікації, однією з найважливіших функцій мови є збереження та передача культури з покоління в покоління. У подальшому це допомагає формуванню окремої особистості та її національного характеру, що в свою чергу формує цілий народ та націю.

Не випадково ми часто ділять людей на «своїх» та «чужих» саме по тому чиннику, знають вони нашу рідну мову чи ні. Знання іншою людиною мови, якою ми говоримо з дитинства, дає нам впевненість у тому, що ми будемо зрозумілі, і йдеться не тільки про буквальне розуміння, а й про розуміння психоемоційне.

У процесі перекладу тексту перекладач має справу не з набором певних графічних символів і знаків, а безпосередньо з інформацією, яка відображає історичні особливості, культуру та побут народу. Лексеми, що відображають національний колорит вихідної мови, не завжди мають відповідники у мові перекладу. Тому подібні слова і словосполучення вимагають особливої уваги.

Особливим шаром лексики є слова, що характеризують особливості культури властиві лише конкретному народу: вони можуть називати унікальні об'єкти та явища побуту та культури в цілому. Ці слова у теорії перекладу називають безеквівалентною лексикою.

Найчастіше безеквівалентна лексика є своєрідною перешкодою при перекладі з вихідної мови на іншу, оскільки вона не має еквівалентів у мові перекладу. Для досягнення успішного перекладу безеквівалентної лексики перекладачеві необхідно оволодіти всіма способами її передачі для збереження смислових відтінків та підтексту, який часто ховається за основною дефініцією. За дотримання цих вимог, можемо зберегти особливості національної культури, з якою маємо справу, не втратити риси, які внесені до тексту автором оригіналу, а також, адаптувати текст твору для його реципієнтів і подолати культурно-етнічний бар'єр, що існує між різними мовами.

Одним із шляхів пізнання української культури є класична література, яка відкриває завісу історичного минулого України і допомагає зрозуміти її теперішнє. У художніх творах можна знайти найбагатший опис не тільки побуту, традицій та звичаїв українців, але й познайомитися з самобутнім національним характером.

Класичні твори української літератури перекладені більш ніж 92 мовами. Але незважаючи на таку велику кількість перекладів, тексти українських творів вважаються винятково складними об'єктами для аналізу та їх подальшої інтерпретації та перекладу, через наявність національно-специфічних лексики, яка створює в читача ілюзію історичного та національного середовища.

Актуальність дослідження: безеквівалентна лексика часто зустрічається в текстах вихідної мови та для якісного, точного та адекватного перекладу необхідно ознайомитися з всіма способами її передачі, і вміти застосовувати їх на практиці. Знання способів перекладу цього шару лексики розширює культурологічний потенціал та знання перекладача, що є необхідною умовою для виконання хорошого перекладу. Також, актуальність зумовлена значним зростанням інтересу лінгвістів до проблеми перекладу безеквівалентної лексики та значною кількістю помилок, що допускаються при її передачі іншою мовою; потреби вдосконалення способів перекладу безеквівалентної лексики; інтересом до вивчення національної та культурної специфіки лексики української мови для її подальшого перекладу на англійську.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: вплив лінгвальних та екстралінгвальних чинників на формування фахівця з іноземних мов у сучасному мультикультурному просторі.

Метою цієї роботи є визначити шляхи та способи перекладу безеквівалентної лексики національно-культурного характеру з української мови на англійську.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити низку завдань:

- 1) дати визначення поняттю безеквівалентна лексика, визначивши її специфічні особливості;
- 2) розглянути специфічні риси текстів художніх творів, що містять українознавчу лексику;
- 3) описати стилістичні особливості перекладу безеквівалентної лексики англійською мовою;
- 4) виокремити засоби відтворення безеквівалентної лексики українських класичних творів в перекладі на англійську мову.

Об'єктом нашої роботи є безеквівалентна лексика у класичних творах української літератури.

Предметом дослідження є способи її перекладу на англійську.

Методологічною основою дослідження слугували описовий, порівняльний, контекстний і систематичний методи.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у роботі надано більш адекватне тлумачення поняття безеквівалентної лексики та представлено огляд найпоширеніших способів перекладу безеквівалентної лексики, що зустрічається в творах української класичної літератури.

Практична значимість цієї роботи зумовлена тим, що результати дослідження можуть бути включені та викладатися на курсах наступних дисциплін “Практичний курс англійської мови”, “Теорія та практика перекладу”, “Міжкультурна комунікація”. Новий підхід у вивченні безеквівалентної лексики може відіграти значну роль у формуванні у студентів чіткого розуміння особливостей використання безеквівалентної лексики як у повсякденному спілкуванні, так і в матеріалах наукових досліджень.

Результати дослідження були апробовані у альманаху Херсонського державного університету “Магістерські студії ХХІІ” від 28.11.2022.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ

1.1 Визначення поняття безеквівалентна лексика

Безеквівалентна лексика відображає національно-специфічні поняття та явища, що є важливими для певного народу. Переклад цього шару лексики породжує велику кількість питань та проблем, привертаючи увагу вітчизняних (М.П. Кочерган [30], О. В. Гаргаєва [14], М.В. Бондар [8] та ін.) та зарубіжних (А.В. Волошина [13], Л.С. Бархударов [5], В. М. Комиссаров [27]) вчених. Вивченням питання передачі безеквівалентної лексики займалися багато лінгвістів та перекладачів, так як цей клас лексики є невід'ємною частиною проблеми еквівалентності та адекватності перекладу.

В останні десятиліття цей термін регулярно використовувався у таких областях науки як перекладознавство, зіставна лінгвістика, лінгвокраїнознавство, лінгвокультурологія, етнопсихолінгвістика, теорія та практика міжкультурної комунікації. Це зумовлено, з одного боку, значною роллю безеквівалентної лексики у представленні культурних ідей, явищ, артефактів певної нації, з іншого – верифікованістю, оскільки більшість подібних одиниць означає дискретні фізичні сутності, що дозволяє простежити їх зв'язок з певною культурою [43, с. 52].

В даний час існує досить велика кількість визначень поняття безеквівалентної лексики, що часом суперечать один одному. Ці протиріччя стосуються не тільки використання різних термінів як синонімів, а й їх розуміння у суміжних лінгвістичних дисциплін.

Термін безеквівалентної лексики є неоднорідним і часто ототожнюється з поняттям реалії. Так, А. Д. Швейцер відносить до категорії “лексичні одиниці, що служать для позначення культурних реалій, які не мають точних відповідностей в іншій культурі” [54, с. 108]. Г. Д. Томахін пов'язує поняття безеквівалентної лексики з терміном реалія, характеризує перше як “слова, службовці висловлення понять, які у іншій культурі” [47, с. 5]. Я. І. Рецкер

трактує безеквівалентну лексику як “позначення реалій, характерних для вихідної мови і не притаманних для іншої мови, що існує в іншій дійсності” [41, с. 58].

Однак такий підхід до визначення поняття безеквівалентної лексики значно звужує сам термін і зводить його до групи слів, що мають національно-культурну специфіку та прив'язані до предметів матеріальної культури.

Інші вчені розмежовують поняття безеквівалентної лексики та реалії, наприклад К. Ю. Подорожня вважає, що “реалії складають підсистему безеквівалентної лексики та мають свою специфіку” [38, с. 177]. Дослідниця доводить, що вихідна мова та мова перекладу мають різний набір безеквівалентної лексики, в той час як реалії є відносно стійкими одиницями для кожної з мов.

Ряд учених передбачає більш широке тлумачення терміна безеквівалентна лексика. Л. С. Бархударов під безеквівалентною лексикою розуміє “лексичні одиниці (слова і стійкі словосполучення) однієї з мов, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови” [5, с. 94]. На думку Є. М. Верещагіна безеквівалентними називаються лексичні поняття, “які не можна співвіднести за допомогою перекладу (вони не мають стійких відповідностей в інших мовах, не мають смислових відповідностей у системі змісту, властивих іншій мові), тобто план змісту яких неможливо зіставити з будь-яким іншомовним лексичним поняттям” [10, с. 17].

При розгляді проблеми лексичної еквівалентності, виділяють наступні види лексичної відповідності [34, с. 123]:

Лінійна – відповідність слова вихідної мови словові мови перекладу лише у денотативному плані.

Векторна – словові із більш широким загальним значенням відповідають декілька слів, що мають вузьке значення.

Відсутність еквівалента.

Вищевказані види відповідності можна назвати безеквівалентними, або словами, що містять національно-культурний компонент. Оскільки вони не мають повних відповідників у мові перекладу та називають самобутні предмети або явища побуту та культури вихідної мови, передаючи її національну специфіку.

З огляду на семантичні аспекти, такі як кількість національно-культурних понятійних і непонятійних сем, якісний склад (ідентифікуючі, диференціюючі, ідеологічні компоненти), наявність регіональних сем, смислові відтінки, яких набуває лексична одиниця в різноманітних контекстах, національно-марковану лексику можна поділити за ступенем безеквівалентності [14, С. 52-54].

До першої групи відносяться понятійно безеквівалентні слова, що відрізняються за значенням, але мають однакову звукову оболонку у зіставлюваних мовах.

До другої – частково безеквівалентні слова, що відрізняються денотативно-сигніфікативними зв'язками: сало, калина, січ;

Інші слова, що містять з національно-культурний компонент різняться конотаціями та засобами передачі понять: легіт, берегиня, верховина.

Поряд із поняттям безеквівалентної лексики у працях багатьох дослідників зустрічаються інші терміни, що вживаються у синонімічному значенні. До них відносяться: національно-специфічна лексика, реалія, лакуна.

У перекладознавстві для позначення національно-специфічного об'єкта або явища наприкінці 40-х років ХХ ст. вводиться термін «реалія». На цей термін спиралися у своїх роботах великі вітчизняні та зарубіжні дослідники, які займалися лексичними проблемами перекладу. Під реалією розуміють лексичну одиницю, що відображає унікальні національно-специфічні об'єкти дійсності [39, С. 182-183].

У німецькій лексикографії термін реалії *Realien* – множ.: реальні предмети, факти; знання; раніше в природничих навчальних дисциплінах. Також *Realia* - множ.: слова, що називають предмети та явища, специфічні для

окремих країн і культурних кіл [47, с. 156]. Таке визначення доволі близьке сучасному трактуванню цього терміну в лінгвістиці. Тут проводиться чітке розмежування реалій-предметів (Realien) і реалій-слів (Realia) і вказується своєрідна особливість цього типу лексики: матеріальна прикріпленість позначених предметів та явищ до певної країни та її культури.

У 70-х роках робляться численні спроби підібрати найбільш точний термін для іменування унікальних національно-специфічних лексичних одиниць: “екзотизми” або “екзотична лексика”, “локалізми”, “етнографізм”, “варваризми”, “ксенізми”. Поєднує ці поняття своєрідне національне забарвлення і відсутність відповідностей в інших мовах, але не одна з них не розкриває повністю зміст поняття безеквівалентної лексики.

Під варваризмами розуміють “іншомовні слова, що використовуються для створення яскравого опису звичаїв народу” [40, с. 137], відповідно, вони придатні лише для найменування лексичних одиниць чужої мови. Екзотизми, як і варваризми, є для мови перекладу лише іншомовними словами, але на відміну від перших вже увійшли у лексику відповідної мови [49, с. 180].

Локалізми трактуються як слов або вирази, вживання яких обмежене певною областю або містом і не входять до літературного варіанту мови [4, с. 222]. Таким чином, термін “локалізм” охоплює лише незначну групу реалій, що називають місцеві предмети або явища характерні лише для певної місцевості. Це саме стосується і термінів “етнографізм” або “етнографічний діалектизм”, що включає слова, відомі лише на певній території [42, с. 97].

Термін “ксенізм” перекликається з латинським *xenos* - чужий. Ксенізмами називають шар запозиченої лексики, що відображає речі та явища матеріального світу його представників, що є унікальними для життя народів інших країн та їх представників [31, с. 28]. Якщо у вітчизняній лінгвістиці йдеться про запозичення цих слів, що відображають чужі реалії, то в німецькій цей термін (*Xenismus*) вживається у ширшому значенні, що має на увазі будь-які запозичені, але погано засвоєні в іншій мові слова [31, с. 803]. Вживається також термін “іншомовні вкраплення”. Його трактують як слова та вирази, що

автор вживає у транслітерованому або транскрибованому вигляді, зберігаючи їх написання або звучання, тобто не вносячи змін [12, с. 241].

Національно-специфічна лексика є об'єктом вивчення та етнопсихолінгвістики. Етнопсихолінгвістичні дослідження вивчають мову в аспекті її співвідношення з етносом. У етнопсихолінгвістиці існує теорія лакун, яка пояснює умови існування національно-специфічних елементів лінгвокультурної спільності [53, С. 5-11]. Лакуна визначається як відсутність лексичної одиниці в одній мові за її наявності в іншій [30, с. 43]. Ю. С. Степанов назвав лакуни своєрідними білими плямами на семантичній карті мови [45, с. 120]. Це може бути викликано відсутністю самого предмета в одній із культур або тим, що в певній культурі не проводять відмінності між будь-якими предметами. Таким чином, це поняття лакуни синонімічно поняттю безеквівалентної лексики у перекладознавстві.

Найбільш широким є поняття «безеквівалентна лексика» - це лексичні одиниці, що не мають еквівалентів (як повних так і часткових) серед лексичних одиниць іншої мови. Безеквівалентна лексика включає реалії, тимчасові безеквіваленти, випадкові безеквіваленти та структурні екзотизми [32, с. 157]. Реалії входять як самостійний розряд слів до складу безеквівалентної лексики. Згодом деякі з них фіксуються в словниках мови перекладу. Ці реалії вже не є власне безеквівалентними.

При розгляді використання терміну безеквівалентна лексика та синонімічних йому понять, ми вважаємо, що безеквівалентна лексема – це одиниця, що на лексичному рівні відображає національно-специфічні особливості мови та називає поняття та явища, що є характерними для лише для однієї культури, і не властиві іншим. Безеквівалентна лексика забезпечує образність тексту та несе емоційно-експресивний підтекст. Крім цього, вона номінує реалії культури та побуту вихідної мови, що не мають точних лексичних відповідників у мові перекладу.

Особливими характеристиками безеквівалентної лексики є [13, С. 54-56]:

З точки зору семантики, значення слів, що відносяться до безеквівалентної лексики, містить у собі семи національно, етнічного, фольклорного або символічного характеру.

Семантичне значення безеквівалентної лексеми впливає на її значення у контексті твору та на значення слів, які її оточують, створюючи самобутню етнічну картину світу.

Безеквівалентна лексика у виконує функцію домінанти в ієрархії смислу тексту.

Наявність безеквівалентних одиниць у тексті твору допомагає реципієнтові визначити етнокультурну приналежність твору, створюючи самобутню атмосферу та специфічні умови для сприйняття. Текст твору стає своєрідним мостом між двома різними культурами.

1.2 Специфічні риси художніх текстів з українознавчою лексикою

Аспектом культури є здатність людини спілкуватися у вигляді художніх текстів (у широкому значенні цього терміна - як ментофактів культури) відповідним їх сутності таким чином: вона закладена у людині від природи, а передається механізмами соціальної спадковості.

Вся «культурна» інформація, так чи інакше спостерігається в художньому тексті, поділяється на два великі розряди. До першого їх додається дефініція “культура, описувана мовою”, тобто подання артефактів та ментофактів культури у змісті тексту (традиції, звичаї, обряди, ритуали, побутова культура); другий це, можна назвати як «культура у мові», тобто “Особлива мовна картина світу”. Між ними знаходиться концептуальний рівень, який дозволяє співвідносити особливим чином мову і культуру [19, С. 411-417].

Елементи мовної картини світу досить повно та детально розглянуті в роботах різних дослідників, вони пропонують наступну класифікацію безеквівалентної лексики [25, с.45]:

- радизми (*Верховна Рада, депутат, дитячий будинок, Велика Вітчизняна війна*),
- слова нового побуту (*парк культури та відпочинку, житлово-будівельний кооператив, висотка, вечірка*),
- найменування предметів та явищ традиційного побуту (*банош, каша, млинці, вишиванка, борщ*),
- історизми (*сажень, повіт*),
- лексика фразеологічних одиниць,
- слова з фольклору (*добрий молодець, красна дівиця, жар-птиця*),
- слова не українського походження.

Ця класифікація свідчить у тому, що безеквівалентні мовні одиниці - позначення специфічних для цієї культури явищ, які є продуктом кумулятивної (накопичувальної, що закріплює досвід носіїв мови) функції мови і може розглядатися як вмістилища фонових знань, тобто знань, що є у свідомості мовців.

Відмінності між мовами обумовлені різницею культури і найлегше вони демонструються на матеріалі лексичних одиниць, оскільки номінативні засоби мови найбільше пов'язані з позамовною дійсністю.

Національно-культурну семантику мають і афоризми. Вони відомі багатьом і тому в промові не творяться заново, а виймаються з пам'яті. До мовних афоризмів входять прислів'я і приказки, крилаті слова, заклики, девізи, гасла, суспільно-наукові формули.

Фразеологічна одиниця - це найцінніше джерело відомостей про культуру і менталітет народу, в них хіба що законсервовані уявлення народу про міфи, звичаї, обряди, ритуали звички, мораль, поведінку тощо. Культурна інформація зберігається у внутрішній формі фразеологізмів, яка є образним уявленням про світ, надає їм культурно-національний колорит. Вони завжди працюють на суб'єкта, тобто, виникають не так для того, щоб описувати світ, як для того, щоб його інтерпретувати, оцінювати і виражати до нього суб'єктивне ставлення [7, с. 11].

Таким чином, фразеологічний склад мови – це дзеркало, в якому лінгвокультурна спільність ідентифікує свою національну самосвідомість, саме вона є показником того, як носії мови бачать та членують навколишню дійсність.

Яскравою мовною особливістю, у якій відбито культуру народу, є знаки експресивно-подібної номінації. Національно-культурна своєрідність цих знаків формується у вигляді культурної конотації. Образність виникає у національних мовах на основі образного уявлення дійсності, що відображає повсякденно-емпіричний, історичний чи духовний досвід мовного колективу, безумовно пов'язаного з його культурною традицією, тому що суб'єкт номінації та мовної діяльності – це завжди суб'єкт національної культури [25, с.120].

При аналізі особливостей культурної конотації логічно виходити з того, що система образів, закріплених у засобах виразності, служить свого роду “нішою” для кумуляції світобачення пов'язані з матеріальною, соціальною чи духовною культурою цієї мовної спільності, тому може свідчити про її культурно-національний досвід [28, с. 237]. Імена власні, топоніми також мають яскраву національну культурну семантику, оскільки їх групове та індивідуальне значення прямо похідне від історії та культури народу.

Крім номінативних одиниць, носієм та джерелом культурної складової можуть бути і реляційні одиниці фонетико-інтонаційного, дериваційного, морфологічного та синтаксичного рівнів. При перекладі художнього тексту реляційні одиниці фонетико-інтонаційного рівня можуть набувати (прирощувати) додатковий елемент семантики, зумовлений позамовною дійсністю, – національно-культурний компонент. Порушення норми мови здатне передати інформацію екстралінгвістичного характеру: про походження, професію, освіту мовця, про характер тексту [34, с. 45]. Функціональна роль словотвірних реляційних одиниць у художньому тексті може бути різною: від створення конкретного художнього образу до надання особливого колориту всьому тексту загалом або його уривку.

Серед реляційних одиниць морфологічного рівня, що володіють культураною інформацією, можна, зокрема, виділити ненормативні форми числа, відмінювання та відмінювання. Найчастіше такі конструкції вживаються у мові персонажів і свідчать про походження людини, рівень її освіченості тощо. При цьому необхідно враховувати той факт, що не лише ненормативні формоутворення можуть набувати країнознавчого потенціалу.

Виразні можливості синтаксичних конструкцій передачі національно-культурної специфіки художнього тексту досить значні. Особливо наочно вони виявляються у творах письменників національних літератур (насамперед у авторизованих перекладах творів з української мови).

Взагалі, культура — це сукупність концептів і відносин з-поміж них, що виражається у різних рядах. До структури концепту входить все те, що робить його фактом культури вихідна форма (етимологія); стиснена до основних ознак змісту історія; сучасні асоціації, оцінки. Основною формою концепту є ім'я, тобто слово [44, с. 110].

Стосовно художнього тексту можна говорити про існування специфічних художніх концептів. Це питання розглядав ще 1928 року С. А. Аскольдов. Автор вважав їх “точками найскладніших суцвіть уявних конкретностей”, “паростком можливих образних формувань, які визначаються семантикою художнього слова” [1]. Відзначаючи деяку розпливчастість і психологічну складність як відмінність саме художніх концептів, С. А. Аскольдов бачить виразну різницю між ними й тим, що він називає концептами пізнавальними. “Концепти пізнання – спільності, концепти мистецтва – індивідуальні”. До концептів пізнання не долучається емоційне та ірраціональне, “художній концепт найчастіше є комплексом того й іншого” [там само]. Найсуттєвіша відмінність даних явищ полягає у невизначеності можливостей. У концептах знання ці можливості підпорядковані вимогам відповідності реальної дійсності або законів логіки. Зв'язок елементів художнього концепту визначається не логікою та прагматикою, а художньою асоціативністю.

Не всі люди однаково мають здатність поповнювати систему художніх концептів. Особливого значення у створенні концептосфери належить письменникам. Якщо виходити з того, що в текстах так чи інакше засмучується людське мислення, їх вивчення під ракурсом національно - культурної специфіки допомагає виявити структуру колективної когнітивної свідомості інофонної спільноти [43, С. 22-24]. Спільність знань та пресуппозицій є однією з ключових передумов для адекватного розуміння тексту, коли автор і читач належать до різних культур та соціумів.

На думку А.О. Іванова, адекватне міжкультурне спілкування може мати місце за наявності “статуту рівноправності рідної та нерідної мов (як і рідної та нерідної культури) у свідомості людини. Тим самим друга (вивчається) мова стає не іноземною і чужорідною по відношенню до рідної, а ще однією мовою (і культурою), яку необхідно не тільки вивчати, а входити в неї, пропускати через себе, свою свідомість і світобачення” [24, с. 180].

Зі сказаного вище, що “моделі навчання другої мови необхідно будувати над дихотомії рідна мова / нерідна мова, а співвідношенні мова / культура I і мова / культура II, тобто, дві суверенні мови, дві суверенні культури” [35, С. 64-68]. Останнє означає, що для здійснення міжкультурної комунікації необхідно поступово елімінувати за допомогою спеціально відібраних текстів так звану “чужість” у свідомості учнів, переводячи її в розряд вторинної, але не чужої мови, не чужої культури.

Художній текст і його переклад є “тканиною культури”, формує ментальну структуру, є суб'єктивний образ об'єктивного світу і як такий виступає у ролі індивідуальної, опосередкованої картини світу, вираженої мовними засобами. Накладаючись на особистісний тезаурус читача – іншого фону, він взаємодіє з його когнітивною системою та сприяє формуванню вторинної етнокультурної ідентифікації. Це, безумовно, важливо, оскільки вміння розпізнавати соціокультурний компонент у системі мови може забезпечити успішність розуміння текстів – носіїв іншої парадигми світобачення [17, с. 48].

Розгляд художнього тексту як феномена культури передбачає опис національно-культурного компонента одиниць різних рівнів: ментофактів, артефактів, лексичних одиниць, словотвірних моделей, синтаксичних конструкцій, концептів тощо.

1.3 Стилiстичнi особливостi перекладу українознавчої лексики англійською мовою

Поняття “національний колорит літературного твору”, що не має однозначного трактування в літературознавстві, спирається в рамках даного дослідження на визначення С. І. Влахова та С. Л. Флоріна: “Колорит, у нашому розумінні, це та забарвленість слова, яку воно набуває, завдяки приналежності його референта –позначення ним об'єкта - до народу, певної країни чи місцевості, конкретної історичної епосі, тому, що він, цей референт, уражає культури, побуту, традиції, - одним словом, особливостей дійсності у цій країні чи даному регіоні, у цю історичну епоху, на відміну інших країн, народів, епох” [12, С. 232-233].

Однією з основних проблем, що стоять перед перекладачем текстів, що мають яскраво виражений національний колорит, є проблема адекватності передачі мовного матеріалу, що відображає специфічні риси певної культури. Культура, будучи колективним інтелектом та колективною пам'яттю, знаходить своє відображення у мові. Поняття “слово”, “текст”, “знак”, “мова” лежать в основі дуже багатьох моделей культури і, мабуть, належать до її універсальності. Саме ставлення до даних понять є зручним індикатором для розмежування систем культури [1]. Концентрованим згустком певної системи культури є концепт, як така “культура, що входить у ментальний світ людини” [18, с. 15], а людина, у свою чергу, за допомогою концепту долучається до певної культури. Концепт “не безпосередньо виникає зі значення слова, а є результатом зіткнення словникового значення слова з особистим та народним

досвідом людини. Потенціал концепту тим ширший і багатший, чим ширший і багатший культурний досвід людини” [12, с. 151].

У концепту складна структура. З одного боку, до неї належить усе, що належить до будови поняття; з іншого боку, у структуру концепту входить усе те, що робить його фактом культури - вихідна форма (етимологія); стиснена до основних; сучасні асоціації; оцінки тощо [25]. Таким чином, концепт – саме те місце, де зустрічаються мова та культура. Якщо перша складова концепту ще враховується перекладачем, то друга, власне культурна, найчастіше залишається за рамками перекладного тексту, лише іноді виникаючи як внутрішньо-текстових посилань чи коментарів наприкінці тексту.

У художніх текстах концепти знаходять свій відбиток у безеквівалентній лексиці, а точніше, у одному з її проявів - у реаліях, які формують національний колорит. Дослідження Г. В. Денисової присвячено “проблем перекладу культурологічно зумовленої лексики, яка тривалий час розглядалася як принципово непереклада”. Вона вводить термін “культурно обумовлена деталь”, під якою розуміються «слова, словосполучення та відрізки тексту, що називають і описують предмети, явища, поняття, особливості життєвого укладу, традиції та звичаї певного народу, що мають функціональну значимість у тексті» [18, с. 20].

В сучасному літературному житті існує кілька класифікацій реалій. Але ми зупинимось на класифікації С. І. Влахова та С. Л. Флоріна, які виділяють чотири підстави для класифікації, кожна з яких, у свою чергу, включає конкретні види реалій [12, С. 103-106]:

1. Предметний поділ.
2. Місцевий поділ (залежно від національної та мовної приналежності).
3. Тимчасовий поділ (у синхронічному та діахронічному плані, за ознакою «знайомості»).
4. Перекладний поділ.

Але в даній роботі ми розглянемо тільки ті реалії, які знаходять свій відбиток у тексті українських пісень використаних в художніх творах і відіграють головну роль у створенні національного колориту.

Це класифікація за основою «предметний поділ»: етнографічні реалії (побут, одяг), суспільно-політичні реалії (органи та носії влади, звернення).

Найбільші складнощі виникають під час перекладу саме безеквівалентної лексики. Крім того, навіть за можливості підібрати відносно відповідний еквівалент, перекладач звертає увагу лише на відповідність денотативної та сигніфікативної віднесеності слова, не беручи до уваги конотацію, яка є основою художнього тексту. Без конотативних змістів будь-який текст виглядає як сухий набір фактів, як інформаційне зведення, позбавлене потенціалу образності та виразності. Ще один варіант - з тексту забираються шматки з лексикою, що важко перекладається, що також не сприяє еквівалентності перекладу. Так досить часто перекладаються вірші Тараса Шевченка.

Зазначені особливості досить часто зустрічаються в перекладах творів Гоголя початку ХХ ст., зокрема в перекладі англійською мовою українських пісень, що зустрічаються в «Сорочинському ярмарку» і «Травневої ночі, або Утоплениці» [16].

Українські пісні в «Сорочинському ярмарку» та «Травневій ночі» - невід'ємна частина загального національного колориту повістей. Вони є повноцінним елементом загальної композиційної та сюжетної структури повістей.

От якщо взяти за приклад художній твір «Сорочинський ярмарок» в якому кожен розділ передує епіграфу з українських комедій, фольклору, пісень, однак у перекладному варіанті епіграфів відсутні. У зв'язку з цим втрачається суттєва частина композиційно-сюжетної та смислової структури повісті, а слідом за нею втрачається і значна частина українського колориту, оскільки епіграфи не лише містять реалії українського життя, а й написані українською мовою.

Наведемо оригінальний та перекладний тексти пісень (з підрядковим перекладом).

Зелененький барвіночку, Стелися низенько!

A tu, милий, чорнобривий, Присунься близенько! [16, с. 90].

Little green plant, Go to sleep quick;

Маленький зелений чагарник, Засинай швидше;

And you, my black-browed love, Come near to me.

A tu, мій любий, чорнобровий, Підійди до мене ближче.

Зазначимо, що національний колорит у цій пісні створюється насамперед за рахунок її включення до тексту українською мовою. Власне українських реалій пісня не містить, але в ній є слово, що має не має еквівалента в англійській мові: стелися. У цьому випадку підбирається найбільш наближений за змістом еквівалент слова “стелитися” – “go to sleep” (засинати) та “sleep soundly” (спати міцним сном). З погляду збереження смислової структури пісні переклад, є вдалим. Але, як уже зазначено раніше, збережено лише денотативно - сигніфікативну структуру слів, конотації ж (насамперед національно-стилістичні) повністю відсутні.

Також хочеться відзначити лексему “барвіночку”, яка має еквівалент в англійській мові “periwinkle”, але перекладач вдається до підбору більш загального родового поняття замість видового: “plant” (чагарник).

У повість «Травнева ніч, або Утоплениця» включені фрагменти трьох пісень, причому перша та третя написані українською мовою.

Розглянемо переклад першої пісні, поданої у главі “Ганна”. Пісня присвячена Ганні – коханій Левка.

Солнце низенько, вечір близенько,

The sun is low and the night draws near,

Сонце низенько, і ніч наближається,

Вийди до мене, моє серденько

Come near to me, my own true love.

Підійди до мене, моє справжнє кохання [16, с. 96].

Загальна семантика фрагмента передана точно, але вираз “*моє серце*” замінено на “*my own true love*” (моє справжнє кохання), отже, зменшилося експресивно-виразне забарвлення тексту. Ресурси англійської мови не дозволяють створювати лексеми зі зменшувально-пестливими суфіксами, тому передати конотацію лексеми “*сердечко*” повністю не вийде, але вираз “*my heart*” було б більш точним.

Ой, ти, місяць, місяченьку,

І ти, зоре ясна!

Ой, посвіти там на подвір'я,

Де дівчина красна.

Moon, little moon,

Місяць, маленький місяць,

And you, too, pale dawn,

І ти теж, бліда зоря,

Throw your light down there

Світи там,

Where my dear one sleeps

Де моя дорога спить.

Перекладено лише другу строфу пісні. Перша строфа, що містить велику кількість слів зі словничка пасічника і більшою мірою формує національний колорит, залишилася поза увагою перекладачів, можливо, через складність перекладу.

Висновки до Розділу 1

Поняття еквівалентності є одним з центральних в теорії перекладу, оскільки досягнення рівноцінності, рівнозначності текстів оригіналу та перекладу є основним завданням перекладача. У той же час це одне з найскладніших понять, оскільки воно трактує умови нерозрізненості свідомо різного – текстів різними мовами, що володіють різними структурно-

семантичними характеристиками та різним культурно-конотативним фоном. Більшість дослідників вважають, що абсолютна еквівалентність (тотожність) вихідного та перекладного текстів неможлива внаслідок семантичних, структурних і прагматичних відмінностей між вихідним текстом і текстом перекладу, і визнають відносність досягнення еквівалентності перекладу.

Особливу проблему становить безеквівалентна лексика та способи її передачі. У першому розділі ми розглянули визначення цього поняття та інших суміжних йому. І дійшли висновку, що безеквівалентна лексика - це слова та вихідної мови, що не мають точних відповідників у мові перекладу, оскільки позначають поняття та явища характерні для побуту та культури народу.

Наявність безеквівалентної лексики у тексті твору створює особливий колорит за допомогою якого можна визначити до якої етнокультури належить певний текст. Тому передача цих понять є необхідною не тільки для розуміння тексту але й для передачі конотативних значень, які мають безеквівалентні слова. При неправильному перекладі зміст та значення твору може кардинально змінитися.

Шар безеквівалентної лексики є у мовах кожного народу, для перекладача дуже важливим є вміння розпізнавати та виділяти безеквівалентну одиницю, для подальшої роботи з нею.

РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ

2.1. Прийоми перекладу безеквівалентної лексики

У процесі перекладу з однієї мови на іншу виявляються певні закономірні розбіжності у сфері лексичного та граматичного складу мови оригіналу та мови перекладу. Безеквівалентна лексика викликає значні складнощі при перекладі. Вибір шляху залучення англомовного читача до іноземної культури здійснюється за допомогою наближення тексту вихідної мови до мови перекладу. У наукових колах ведеться активна дискусія, присвячена способам передачі безеквівалентної лексики. Не можна не погодитися з С. І. Влаховим та С. Л. Флорінім у тому, що існує дві основні проблеми при передачі цього шару лексики, які полягають у відсутності аналогів або еквівалентів, а також у необхідності її передачі шляхом перекладу в контексті. [12, с 167].

У цій галузі набули популярності роботи таких авторів, як В. С. Виноградов [11], А. А. Реформатський [40], А. Д. Швейцер [54] та інші. Приміром, В. С. Виноградов наводить такі найбільш поширені способи перекладу мовних реалій: транслітерація (транскрипція), гіпо-гіперонімічний переклад, уподібнення, перифрастичний (описовий, дескриптивний та експлікативний) переклад, калькування [11].

Розглянемо більш детально класифікацію Л. С. Бархударова, який виділяє 4 основних способів перекладу безеквівалентної лексики [5, с. 176]:

1. Транскрипція і транслітерація. При транскрипції передається звукова форма слова, а при транслітерації – графічна форма слова. Оскільки графічні та фонетичні форми всіх мов відрізняються одна від іншої, то і передача іноземного слова приблизна і умовна [25].

Вищезгадані прийоми мають як свої переваги, так і недоліки. Говорячи про переваги транслітерації, можна згадати, що письмовий варіант слова не спотворюється, його носій має універсальну, незалежну від мови

ідентифікацію. До недоліків ж можна віднести складність у відновленні вихідної форми і неможливість адаптації онімів мов, що мають схожі графічні системи. Так, наприклад, в основі української мови лежить кирилиця, в той час як в англійській використовують латиницю, це унеможлиблює використання транслітерації. Серед плюсів транскрипції можна виділити збереження звукового образу слова, близького до оригінальної вимови. Транскрибовані лексичні одиниці виявляються тими небагатьма елементами перекладу, які зберігають певну національну своєрідність у своїй словесно-звуковій формі [34, с. 143].

На думку Л. К. Латишева, не завжди переклад за допомогою транслітерації і наступне впровадження слова, створеного у такий спосіб, у мовної побут є необхідними і виправданими. Безумовно, запозичені слова, які вже мають усталені аналоги у мові, певною мірою засмічують мову перекладу. Транслітерація необхідна тоді, коли важливо зберегти лексичну стислість позначення і водночас підкреслити специфічність згаданого об'єкту чи поняття, якщо немає точної відповідності у мові перекладу [32].

Перевагою транслітерації як способу перекладу безеквівалентної лексики є її надійність. Транслітеруючи слово, що означає нове, малознайоме, ще недостатньо вивчене явище, перекладач насправді передає лише його “звукову оболонку”. Змістова сторона слова розкривається лише через контекст. Таким чином, перекладач уникає тлумачення нового поняття, а також пов'язаного з цим ризику невірної його інтерпретації.

2. Калькування – зазвичай розуміється як переклад іншомовного слова по частинам або як поєднання слів із наступним складанням переведених елементів воедино [11, с 180-198]. Таким чином, складові безеквівалентного слова або словосполучення замінюються їх буквральними відповідниками у мові перекладу. Проте, калькування не завжди дозволяє читачу розкрити значення незнайомого слова або словосполучення, оскільки воно лише називає поняття.

3. Описовий переклад – спосіб передачі безеквівалентної лексики, що полягає у розкритті значення вихідної одиниці за допомогою розгорнутого опису (у словосполученнях та фразах). Перевага цього методу перекладу полягає у повному розкритті сутності об'єкта або явища вихідної мови, основний недолік – громіздкість, яка ускладнює сприйняття тексту [34, с. 152].

Описовий переклад можна використовувати одночасно з іншими способами передачі безеквівалентної лексики. Як правило при перекладі безеквівалентних лексичних одиниць перекладачі передають слово вихідного тексту транслітерацією або калькуванням, попередньо забезпечивши його приміткою, пояснюючи значення у коментарях [11, С. 117-121].

4. Наближений переклад – спосіб передачі безеквівалентної лексики, який полягає в тому, що для позначення іноземної реалії в мові перекладу підшукується поняття, яке хоч і не збігається з вихідним, але має значну семантичну схожість і певною мірою здатне розкрити суть описуваного явища [52, с. 250].

При цьому майже завжди втрачається колорит, оскільки відбувається заміна коннотативного еквівалента нейтральним за стилем, тобто словом або поєднанням слів з нульовою конотацією [32]. Зазвичай ці лексичні одиниці у мові перекладу володіють власними національними особливостями, але в той же час мають багато спільного з словом оригіналу.

Слід пам'ятати, що у значенні слова крім денотативного компонента можуть бути різні конотації, наприклад такі, як співвіднесеність з певної географічної чи соціальної середовищем, епохою тощо [34, с. 156]. Вдаючись до наближеного перекладу, перекладач дуже добре повинен знати суть описуваного явища, враховувати контекст, функцію тексту і, виходячи з цього, вирішити, чи допустимі відхилення у змісті, які неминуче пов'язані з наближеним перекладом.

Головною перевагою наближеного перекладу є його ясність для одержувача, оскільки в якості перекладацького еквівалента пропонується «рідне» поняття. Отримувач перекладу має справу зі звичними, добре

знайомими йому поняттями чи явищами. Однак потрібно з обережністю використовувати цей прийом, тому що в основі його лежить неточність. Наближений переклад веде до національно-культурної асиміляції [41, с. 187].

У перекладацькій практиці розроблено низку способів створення відповідників для перекладу безеквівалентної лексики. В. Н. Комісаров наводить такі з них: відповідники-запозичення, відповідники-кальки, відповідники-аналоги, відповідники-лексичні заміни. При неможливості створити відповідник зазначеними вище способами для передачі значення безеквівалентного слова використовується опис, який розкриває це значення за допомогою розгорнутого словосполучення [27, С. 169-170].

С. І. Влахов та С. Л. Флорін пропонують близьку до розглянутої вище класифікацію реалій з прийомів їхнього перекладу [12, С.87-93].

I. Транскрипція реалії.

II. Переклад реалії.

1. Введення неологізму (кальки, напівкальки, освоєння, семантичний неологізм).

2. Приблизний переклад (родова або видова заміна, функціональний аналог, опис, пояснення, тлумачення).

3. Контекстуальний переклад.

Однак, на нашу думку, використання лише одного способу може спричинити до невірної експлікації слова або ж тексту. Тому, незважаючи на те, що кожен спосіб перекладу має свої переваги та недоліки, ми схилиємось до думки, що найефективнішим буде поєднувати різні способи, оскільки специфіка перекладу безеквівалентної лексики полягає у відсутності в мові перекладу будь яких еквівалентів.

2.2. Особливості перекладу безеквівалентної українознавчої лексики англійською мовою

При перекладі часто виникає ситуація, коли культурна інформація, зрозуміла носію мови, не відповідає інформації, укладеної у мові перекладу. Культурна інформація може спотворюватися, перетворюючись на незвичну і незрозумілу, яка не відповідає справжньому стану речей. Основна причина цього явища - глибинні розбіжності між культурами, які б виникненню комунікативних бар'єрів.

Крім того, перекладацькі невдачі можуть виникнути внаслідок відсутності тривалого перекладацького контакту між носіями мов, що належать до різних генетичних родин.

Аналіз такого тексту з яскраво вираженою національною своєрідністю раціонально починати саме з розбору та пояснення безеквівалентної лексики, за допомогою якої автор описує життя народу. Розуміння естетичної цінності твору та характеру авторської інтенції можливе лише за допомогою проведення подібного первинного лексичного аналізу з коментуванням слів, що призводить, зрештою, до правильного та цілісного сприйняття твору. Вивчити і адекватно презентувати безеквівалентна лексику читачеві означає відповісти на питання про те, яку роль грає у творі національний колорит.

Своєрідність гоголівської прози незмінно змушує говорити дослідників про унікальність її словникового складу, в якому переплітаються різноманітні пласти лексики та стилів: від піднесеного до розмовного, підкріплені великою кількістю згадуваних побутових та спеціальних предметів та явищ, а також діалектизмів, обласних найменувань та слів.

Повість "The Fair of Sorotchinetz" входить у цикл повістей *Evenings in Little Russia* у перекладному американському виданні (Gogol N. V. *Evenings in Little Russia*. Перекладачі: Edna Worth-ley Underwood і William Hamilton Cline, 1903) [55].

Оскільки перекладачі не вказали, яке видання повісті вони використовували як канонічний текст, то в даному дослідженні як оригінальний текст було взято той варіант «Сорочинського ярмарку», який опубліковано в першому томі збірника повних творів М. В. Гоголя (1940) [16].

У аналізованому перекладному виданні представлено чотири повісті з циклу «Вечори на хуторі біля Диканьки»: «Предмова» до першої частини, в якій оповідання ведеться від імені пасічника Рудого Панька, «Сорочинський ярмарок», «Травнева ніч, або Утопленниця» та «Вечір напередодні Івана Купала». Сама назва циклу була змінена і була позбавлена ключового концепту Диканьки: «Evenings in Little Russia» (Вечори в Малоросії). Конкретний топос – Диканька – представлений більш загальним топосом Малоросії. Величезну шкоду відтворенню національного колориту було завдано відсутністю словничка пасічника в англomовному варіанті повісті. Через це багато українських слів, які були пояснені Гоголем на початку повісті, або взагалі були виключені з тексту, або наводилися у своєму англomовному варіанті, що не сприяло збереженню колориту.

Гоголівські тексти завжди дуже складні для перекладу, оскільки мають високий рівень самобутності, наявність великої кількості безеквівалентної лексики, використання складних синтаксичних конструкцій та особливої манери оповідання.

При описі безеквівалентної лексики спиралися на класифікацію Влахова-Флоріна, яка, на наш погляд, є найбільш повною та добре структурованою. Наведемо приклади деяких реалій, що найчастіше зустрічаються в тексті повісті Гоголя.

Предметний поділ.

Етнографічні реалії

1. Побут.

а) їжа, напої: сливянка: *plum brandy* (сливовий бренді); галушки: *galouschki - a dish very popular all through Ukraine / galoucheliki - a preparation of macaroni*; яра: *wheat* (пшениця); книші: *loaves of bread* (буханки хліба); вареники: *vareniki - a dish composed of cheese*; товченички: *toutchenitchki - peas ground into meal, then made into a paste and fried*; пампушки: немає еквівалента; бублики: *boubliki - pieces of bread baked in the shape of crowns*;

б) одяг: шаровари: *breeches* (штани); плахта: *skirt plaid* (спідниця-шотландка); очипок: *bonnet, worn by married women only*; свитка: *svitka - svitka is a word of Ukraine, meaning caftan*; смушка: *gray Astracan* (сірий каракуль); дукати: *pieces of gold for neck-chains* (шматочки золота для шийних ланцюжків); кожух: *touloupe, sheep skin*; дерюга: немає еквівалента; червона свитка: немає еквівалента;

в) житло, меблі, посуд та інше начиння: макітра: *soup tureen* (супниця); тин: немає еквівалента, слово прибрано з тексту/*fence* (паркан); ятка: *tent* (намет); суля: *bottle* (пляшка); чарка: *glass* (склянка); баклага: *bottle* (пляшка); кружка: *bottle as big as my head* (пляшка розміром з голову); хата: немає еквівалента / *shelter* (укриття, дах) / *house* (будинок) / *cottage* (котедж); лежанка: *the part of the stove* (частина грубки); табір: *encampment* (табір); шинок: *drinking room* (питний заклад); сволок: немає еквівалента; каганець: *kaganetz - a rough lantern used in Ukraine*; рушник: немає еквівалента; тавлінка: *snuffbox* (табакерка);

г) транспорт та «водії»: чумаки - *Tchoumaks - peasants* (селяни).

2. Праця - працівники та інші професії: шинкарка: немає еквівалента; перекупка: *merchant* (торгівля); волосний писар: *clerk* (клерк, писар).

3. Мистецтво та культура:

а) музика та танці: гопак: немає еквівалента;

б) міфологія: лукавий: *evil* (зло); лисий дідько – немає еквівалента;

в) культи - служителі та послідовники: попович: *Popovitch - son of a Pope*; протопоп: *protopope*.

4. Етнічні об'єкти:

а) етноніми: козак: *Cossack*;

б) прізвиська (зазвичай жартівливі або образливі): бурлак: *good-for-nothing* (ледар); антихрист проклятий – немає еквівалента; відьма столітня: *aged sorceress* (стара чаклунка); нечестивець: *impudence* (нахабство, зухвалість); шибеник негідний: *villain* (негідник); погань - немає еквівалента; хрич: *old brigand* (старий розбійник).

5. Міри ваги та гроші:

а) одиниці ваги: півкварту: немає еквівалента;

б) грошові одиниці: червінці: *five pieces of gold* (п'ять шматочків золота);

в) просторічні назви тих та інших: мірка (одна): *bushel* (бушель); півшеляга: *korpec* (копійка); синиця: у(п'ять карбованців).

Суспільно-політичні реалії:

1. Адміністративно-територіальний устрій: населені пункти: хутір: *hamlet* (село).

2. Органи та носії влади: засідатель: *constable* (констебль); цар: *Czar*; пан великий: *nobleman* (вельможа).

3. Суспільно-політичне життя:

а) звання, ступеня, титули, звернення: дівчина: *a girl* (дівчина); парубок: *a young man* (молодий чоловік) /*parabok*; земляк: *comrade* (товариш); хлопець: немає еквівалента.

б) навчальні заклади та культурні установи: бурса: *seminary* (духовна семінарія);

в) стани, касти та ступеня спорідненості: кум: *comrade* (товариш); кума: *mother* (мати); дружка – немає еквівалента.

Способи перекладу безеквівалентної лексики.

В англomовному варіанті повісті зустрічаємо такі способи перекладу:

1. Транскрипція реалії - не найпоширеніший прийом у цьому тексті, хоча, з погляду, міг стати основним під час передачі національного колориту. Використовується приблизно в 10% від усього обсягу реалій: *Cossack, galouschki, vareniki, toutchenitchki, boubliki, touloupe, svitka*. Тлумачення кожного транскрибованого слова дається в посторінкових виносках.

2. Приблизний переклад реалій - найпоширеніший прийом у цьому тексті. Денотативний зміст реалії передається здебільшого правильно, але колорит часто стирається з допомогою втрати конотації:

а) принцип родовидової заміни використовується у 30% випадків: шаровари - *breeches* (брюки); суля: *bottle* (пляшка); чарка: *glass* (склянка); баклагу: *bottle* (пляшка);

б) функціональний аналог використовується для того, щоб передати загальне уявлення про реалію за допомогою заміни її аналогічною (використовується в 20 % реалій): плахта (нижній одяг жінок, як правило, спідниця в клітинку або смужку): *skirt plaid* (спідниця-шотландка) ; шинок: *drinking room* (питний заклад); макітра (горщик, у якому трут мак): *soup tureen* (супниця); сливянка: *plum brandy* (сливовий бренді);

в) опис, пояснення, тлумачення реалії використовують у 40 % випадків: лежанка: *the part of the stove* (частина печі); смушка - *gray Astracan* (сірий каракуль); книші: *loaves of bread* (буханки хліба); кружка: *bottle as big as my head* (пляшка розміром з голову).

4. Переклад антропонімів. На особливу увагу заслуговує класифікація ономастичної лексики, переклад якої може бути спірним моментом у перекладознавстві. Не всі вчені виділяють ономастики в окрему групу безеквівалентної лексики. Проте, на наш погляд, власні імена також потребують класифікації. З цієї причини наводимо класифікацію ономастичної лексики, представлену в дисертаційному дослідженні Ю. А. Зеленкової [23, с. 45].

I. Антропоніми передаються з допомогою транскрипції.

II. Для перекладу топонімів важлива традиція: одні топоніми транскрибуються, інші транслітеруються, треті перекладаються, для четвертих існує назва, відмінна від мови оригіналу.

III. Назви закладів, організацій, установ перекладаються частково чи повністю, інколи ж транскрибуються.

IV. Назви довідників та періодичних видань – періодичні видання завжди транскрибуються і, як правило, не потребують коментарів. Довідники потребують не лише перекладу, а й коментарів.

У багатьох творах Гоголь використовує прийом «говорячих» імен і прізвищ, або які характеризують самого персонажа, або вказують на нього, зустрічаємо такі знакові антропоніми: козак Цибуля, козак Черевик (знаходиться під підбором у своєї жінки), Хавронья (так жартівливо називали свиню). Автор глузує з дружини Черевика.

В англomовному варіанті антропонім «Цибуля» прибраний з тексту, Хавронья і Черевик перекладаються транслітерацією: Khavronia і Tcherevik. Конотативні змісти зазначених імен у перекладі відсутні, що завдає шкоди передачі смислової організації тексту.

Проблема збереження національного колориту літературного твору не вичерпується лише аналізом перекладу безеквівалентної лексики. Вона включає і рецептивно-когнітивні аспекти перекладацької діяльності, і аналіз провідної авторської інтенції, авторської манери оповідання, синтаксису і стилю оповідання. Гоголівське світобачення репрезентують і українські епіграфи у повісті, і фрагменти українських пісень. Нами було обрано аналіз перекладацьких еквівалентів безеквівалентної лексики, оскільки саме ця лексика найяскравіше характеризує національний колорит, обряди, звичаї та традиції. Це перше, що впадає у вічі читачеві.

Назва перекладного циклу «Evenings in Little Russia», що призвела до зміни назви повістей («An evening in May», «Mid-summer evening»), прибирає акцент на національному колориті Диканьки, зроблений Гоголем. Вдалим прийомом збереження національного колориту можна вважати транскрибування реалії та передачу її змісту описовим виразом. Наприклад, транскрипція *parabki*, тлумачення якої було дано раніше в тексті повісті. Аналогічний прийом можна було застосувати до таких реалій, як гроб, чуприна тощо.

У деяких частинах тексту, зокрема там, де використовуються відповідні еквіваленти, перекладачам вдається передати національний колорит повісті, але здебільшого він втрачений.

Висновки до Розділу 2

Існує дві основні проблеми при перекладі безеквівалентної українознавчої лексики на англійську мову: відсутність у мові перекладу відповідності (еквівалента, аналога) через відсутність у носіїв цієї мови об'єкта або явища, і необхідність, поряд з семантичним значенням безеквівалентного слова, передати і колорит, тобто його конотативне значення, яке містить національне та історичне забарвлення.

Існує безліч класифікацій способів перекладу безеквівалентної лексики, у цій роботі ми детально розглянули класифікацію Л. С. Бархударова [5, с. 176], який пропонує 4 основні прийоми, а саме транскрипцію/транслітерацію, калькування, описовий переклад та наближений переклад. Ми зосередили увагу на визначення кожного способу та його перевагах і недоліках. С. І. Влахов та С. Л. Флорін [12, С. 87-93] пропонують дещо іншу класифікацію додаючи такі способи як введення неологізму, контекстуальний переклад і приблизний переклад, що може включати родову чи видову заміни та функціональний опис.

Вирішення питання про вибір певного прийому при перекладі реалії безпосередньо залежатиме від завдання, яке стоїть перед перекладачем: зберегти колорит мовної одиниці з можливою шкодою для семантики або передати значення реалії (якщо воно не відомо), втративши при цьому колорит. У нашій роботі ми пропонуємо поєднувати різні прийоми перекладу для точної передачі не тільки детотативного, але і його конотативного значення, яке відповідає за передачу колориту.

У кваліфікаційній роботі ми порозглянули переклад повісті М. В. Гоголя «Сорочинський ярмарок» на англійську мову і дійшли висновку, що англійська версія твору не повністю передає атмосферу українського села. Автори створюють культурний простір, що має прикмети обох культур, що можна характеризувати як перекладацьку непослідовність

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження, проведеного у рамках цієї кваліфікаційної роботи відповідно до поставленої мети та завдань, ми дійшли таких висновків.

На основі аналізу поняття безеквівалентна лексика в роботах відомих вітчизняних та зарубіжних науковців таких як М. П. Кочерган, Т. А. Космеда, Л. С. Бахударов, С. Влахов, С. Флорін та ін. було дано визначення безеквівалентної лексики – шар лексики, що відображає на лексичному рівні національно-специфічні особливості мови та називає поняття і явища, що є характерними лише для однієї культури, і не властиві іншим.

Характерними особливостями безеквівалентної лексики є:

- відображає культуру, традиції, специфіку тієї чи іншої мови;
- викликає труднощі при перекладі через певні семантичні характеристики і національно-культурне забарвлення;
- немає еквівалентів в іншій мові через відсутність згаданого об'єкта чи явища у мові перекладу, однак може бути передана за допомогою певних способів перекладу.

Поряд із терміном безеквівалентна лексика вживаються синонімічні, але не тотожні йому такі, як реалія, лакуна, екзотизм, ксенізм, локалізм, етнографізм та ін. Можна стверджувати, що вони є видовими поняттями безеквівалентної лексики.

Переклад художньої літератури є складним процесом, що потребує додаткових зусиль перекладача. Складність полягає у тому, що потрібно не тільки передати зміст та значення твору, але й зберегти унікальність авторського стилю. Перекладачеві необхідно знати національно-культурні особливості вихідної мови та мови перекладу, розуміти стилістичні прийоми та володіти багатством слова. Безеквівалентна лексика у художньому творі несе емоційно-експресивний підтекст та забезпечує образність твору, створюючи самобутню атмосферу.

Відносно основних прийомів перекладу безеквівалентної лексики, існує велика кількість способів перекладу безеквівалентної лексики, а саме

транскрипція/транслітерація, калькування, наближений та описовий переклад, але ж найефективнішим буде поєднувати різні способи, оскільки специфіка перекладу безеквівалентної лексики полягає у відсутності еквівалентів у мові перекладу. Використання лише одного способу може спричинити до невірному трактування слова або ж тексту.

Ще слід зазначити, що поряд з технічними прийомами, перекладач повинен використовувати свої фонові знання і інтуїцію, оскільки ці якості відіграють велику роль не тільки для самого перекладу, але і для адекватної передачі лексичних одиниць.

Проведений аналіз прикладів дозволяє стверджувати, що при відтворенні історико-культурного простору гоголівського твору переклад на англійську мову має швидше адаптивний характер, що нейтралізує національний компонент з метою максимального наближення тексту до своєї культури. Ця версія лише частково передає українську атмосферу твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность. Антология. М.: Academia, 1997
2. Англо-український словник, українсько-англійський словник. / Близь-ко 500 000 од. пер. / Бусел В.: Перун, 2010. 1568 с.
3. Англо-український словник: більше 100 000 слів (350 000 варіантів перекладу) / за ред. проф. Гороть Є. І. Вінниця: Нова Книга, 2006. 1700 с.
4. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. М. : Едиториал УРСС, 2004. 576 с.
5. Бархударов Л. С. Язык и перевод (вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. М. : Международные отношения, 1975. 240 с.
6. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. К.: Довіра, 2007. 205 с.
7. Бобришева О. Мовна картина світу та проблеми перекладу національно - культурних реалій / О. Бобришева // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. № 14 (201). Ч. II. 2010. С. 9-13.
8. Бондар М. В. Класифікація національно маркованих одиниць / М. В. Бондар // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. 2015. Вип.30. С. 31-36.
9. Бондар Т. Безеквівалентна лексика: труднощі перекладу. Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. Луцьк, 2015. № 3. С. 17-23.
10. Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В.Г. Костомаров. М. : Русский язык, 1980. 320 с.
11. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001, 224 с.
12. Влахов С. И., Флорин С. Л. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 1980. 342 с.

13. Волошина А. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури / А. Волошина // Наукові записки. Випуск XXVI. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. С. 56-64.
14. Гаргаєва О. В. Проблема класифікації безеквівалентної лексики у сучасному мовознавстві. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», 2015. Вип. 53. С. 52-54.
15. Гнатюк Н. Г. Ономастичні реалії в міжкультурному аспекті перекладу англomовних текстів. Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових праць. Відп. ред. Н. М. Корбозерова. Київ, 2003. Вип. 9. С. 68-74.
16. Гоголь Н. В. Сорочинская ярмарка // Полн. собр. соч.: в 14 т. Т. 1. Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1940. С. 111–136.
17. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія. К.: Логос, 2004. 284 с.
18. Денисова Г. В. Проблемы переводимости культурологически-обусловленной лексики: автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 1998. 24 с.
19. Дорда С. В. Лінгвокультурологія як самостійний напрям лінгвістичних досліджень / С. В. Дорда // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. № 3 (352). Луцьк, 2017. С. 411-417.
20. Денежна Е. В. Відтворення культурних концептів у перекладі / Е. В. Денежна // Наукові записки. Серія «Філологічні науки». Вип. 95 (1). С. 495-498.
21. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник / Жайворонок В. В. К.: Довіра, 2006. 705 с.
22. Загнітко А. П. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. П. Загнітко, І. В. Богданова; за ред. А. П. Загнітка. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.

- 23.Зеленкова Ю. А. Проблема собственных и чужих реалий в оригинале и переводе в связи с эволюцией переводческих принципов: автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 2004.
- 24.Иванов А.О. Безэквивалентная лексика. СПб: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. 192 с.
- 25.Казакова Т. А. Художественный перевод. Теория и практика. СПб.: ИнЪязиздат, 2006.
- 26.Клименко Т. Мовна картина світу як єдність мови та культури / Т. Клименко // *Linguistics. Lingvoculturology*, № 14. 2019. С. 41-48.
- 27.Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. М.: Высшая школа, 1990. 253 с.
- 28.Кононенко В. Мова у контексті культури / В. Кононенко. Київ - Івано-Франківськ: «Плай», 2008. 390 с.
- 29.Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
- 30.Кочерган М. П. До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації / М. П. Кочерган // Проблеми зіставної семантики. Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики 23-25 вересня 1999 р. К., 1999. С. 42-45.
- 31.Кусова Р. И. О ксенизмах / Р. И. Кусова // *Асимметрические связи в языке / СОГУ. Владикавказ*, 2001. С. 28.
- 32.Латышев Л. К., Семенов А. Л. Перевод: теория, практика и методика преподавания: Уч. пос. М.: Изд. Центр «Академия», 2003.
- 33.Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка // *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: антология*. М., 1997. С. 280-287.
- 34.Максімов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів / С. Є. Максимов. К.: Ленвіт, 2010. 175 с.

35. Мороз Т. О. Специфіка перекладу культурно-маркованих одиниць / Т. О. Мороз // «Молодий вчений». No 4.4 (56.4). 2018. С. 64-68.
36. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. М. : Флинта, 2003. 320 с.
37. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. 768 с.
38. Подорожна К. Ю. Місце реалій у системі безеквівалентної лексики / К. Ю. Подорожна // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. 2014. Вип. 692-693. С. 174-178.
39. Пеліна О. В. Поняття «реалія» в перекладознавчому аналізі (на матеріалі перекладу українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою) / О. В. Пеліна // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. 2013. № 16. С. 181-186.
40. Реформатский А. А. Введение в языкознание / А. А. Реформатский. М. : Просвещение, 1967. 324 с.
41. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика : очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер. М. : Международные отношения, 1974. 214 с.
42. Розенталь Д. Э. Современный русский язык / Д. Э Розенталь, И. Б. Голуб, М. А. Теленкова. М. : Айрис-пресс, 2002. 444 с.
43. Саєвич І. Г. Теорія картини світу: ключові поняття / І. Г. Саєвич // Лінгвістика. 2012. № 2. С. 18-28.
44. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. Полтава, 2006. 716 с.
45. Степанов Ю. С. Основы общего языкознания / Ю. С. Степанов. М. : Высш. шк., 1965. 182 с.
46. Теорія перекладу: конспект лекцій / укладач С. О. Швачко. Суми: Сумський державний університет, 2013. 130 с.

- 47.Томахин Г. Д. Реалии – Американизмы. Пособие по страноведению: Учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. / Г.Д. Томахин. М. : Высш. шк., 1988. 239 с.
- 48.Тупиця О. Ю. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення / О. Ю. Тупиця, Л. В. Зімакова // Рідне слово в етнокультурному вимірі. Матеріали III Міжнародної науково-пр. конференції / Упор. М. Федурко та ін. Дрогобич: Посвіт, 2011. С. 251-259.
- 49.Филатов В. Д. Локальная маркированность фразеологических единиц / В. Д. Филатов. М. : МГПИИЯ, 1981. Вып. 171. С. 180.
- 50.Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко, К.: Либідь, 2007. 248 с.
- 51.Черноватий Л. М. Зміст поняття «фахова компетентність перекладача» як складової методики навчання / Л. М. Черноватий // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014. Вип. 2. С. 84-86.
- 52.Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: Підручник для ВНЗ за спеціальністю «Переклад» / Л. М. Черноватий. Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.
- 53.Швачко С. О. Чинники лакуарності у модусах мови, мовленні та мовленнєвій поведінці / С. О. Швачко, Т. О. Анохіна // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. № 6 (331). С. 5-11.
- 54.Швейцер А. Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты) / А. Д. Швейцер. М. : «Наука», 1988. 215 с.
- 55.Gogol N.V. Evenings in Little Russia. Evanston, 1903. 153 p.